

กฎหมายล้มละลาย: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับประเทศไทย

บุญล้อม ศรีธรรมวรรณ¹

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ.1994 ในประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเนื้อหา บุคคลที่เกี่ยวข้อง กระบวนการพิจารณาคดี และการจัดการทรัพย์สินของบุคคลล้มละลาย รวมถึงตลอดถึงการหลุดพ้นจากการล้มละลาย โดยได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสาร ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากหนังสือ วารสารทางกฎหมาย วิทยานิพนธ์ งานวิจัย คำพิพากษาทั้งภาษาไทย-ลาว และภาษาต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการล้มละลายเพื่อสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ของ สปป.ลาว ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มิได้บัญญัติให้บุคคลธรรมดาเป็นผู้ฟ้องร้องหรือถูกฟ้องร้อง หรือร้องขอให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีล้มละลายได้ ทั้งนี้ได้มีการกำหนดจำนวนหนี้ที่จะฟ้องร้องให้ล้มละลายไว้อย่างชัดเจนและแน่นอน และเมื่อมีผู้ใช้สิทธิฟ้องร้องคดีล้มละลายแล้ว จะมีสิทธิถอนฟ้องคดีล้มละลายได้หรือไม่ ซึ่งในกฎหมายดังกล่าวก็หาได้บัญญัติไว้ รวมถึงตลอดถึงกระบวนการพิจารณาคดีล้มละลาย และการกำหนดเหตุแห่งการหลุดพ้นจากการล้มละลายก็บัญญัติไว้ไม่ชัดเจน เช่น มิได้มีการกำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาและคุณสมบัติของผู้พิพากษาไว้อย่างชัดเจน และมีได้มีการกำหนดอายุ

¹ สำนักวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

ความในการหลุดพ้นจากการล้มละลาย และหลักเกณฑ์ในการปลดล้มละลาย เป็นต้น ความไม่ชัดเจนดังกล่าวของกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 จึงทำให้มีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องร้องคดีเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลให้ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ตลอดจนทั้งอาจทำให้การตีความกฎหมายเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม และไม่อาจอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่สังคมและประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น จึงสมควรให้มีการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ของ สปป.ลาว โดยให้มีการบัญญัติกำหนดจำนวนหนี้ในการฟ้องร้องไว้อย่างชัดเจน และเปิดช่องให้บุคคลธรรมดาและพ่อค้ารายย่อยสามารถเป็นผู้ฟ้องร้อง หรือถูกฟ้องร้อง หรือร้องขอให้ศาลพิจารณาพิพากษาคดีล้มละลายได้ และสมควรให้มีการจัดตั้งศาลล้มละลายขึ้นใน สปป.ลาว ด้วย เพื่อให้ทำหน้าที่ในการพิจารณาพิพากษาคดีล้มละลายเป็นการเฉพาะ ดังเช่นประเทศไทย อันจะทำให้การพิจารณาตัดสินคดีล้มละลายใน สปป.ลาว เกิดความยุติธรรมมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ล้มละลาย / วิสาหกิจ

Abstract

This article is aimed to study on problems and obstacles of Bankruptcy Law of 1994, the issues concerning text, relating persons, case procedure and bankrupt property management, as well as bankrupt disengagement. The study includes comparing Bankruptcy Act of B.E. 2483 of Thailand Bankruptcy Law of 1994 of Lao PDR. This study including the qualitative research from documents and legal texts, thesis, published research, decision, Thai-Lao and foreign law journal related the bankruptcy, and analyzing the context to give recommendations in order to improve Bankruptcy Law of 1994 of Laos.

From the result of study, the Bankruptcy Law of 1994 doesn't give individuals the power to litigate, accuse, appeal or withdrawn the lawsuit in bankruptcy case. Also, the Laos justice system doesn't give a clear picture of bankruptcy prosecution legal or disengagement from bankruptcy. For example; number of bar, judge qualification, prescription of bankrupt disengagement, and rule for bankrupt discharge, etc. The inexplicit prosecution caused problems to legal enforcement and interpretation as well as raising the unequitable law persecution which may cause unjust throughout Laos society.

Hence, in order to improve Bankruptcy Law of 1994 of Lao PDR., giving the clear amount of debt, needed in litigation, providing the power to file a lawsuit on their own to individuals in bankruptcy case and establishing bankruptcy court in Lao PDR., similar in Thailand specialized court in bankruptcy is needed.

Keywords: Bankruptcy / Enterprise

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระหว่างปี ค.ศ. 1975 ถึงปี ค.ศ. 1986 หลังจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว² ได้ประกาศเอกราช รัฐบาลได้ออกนโยบายไม่รับการลงทุนของต่างชาติ รับผิดชอบเฉพาะบางประเทศในกลุ่มประเทศสังคมนิยมเท่านั้น การดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศในขณะนั้นจึงมีลักษณะแบบก้าวผ่านทุนนิยมเพื่อไปสู่สังคมนิยม ระบบเศรษฐกิจภายในประเทศมีลักษณะปิด โดยมีข้อจำกัดในการเปิดการลงทุนที่มากมาย และกรรมสิทธิ์ทุกอย่างเป็นของรัฐ ต่อมาระหว่างปี

² สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ต่อไปในวิทยานิพนธ์นี้จะเรียกว่า “สปป.ลาว” และ สปป.ลาว ใช้ศักราชที่เรียกว่า “คริสต์ศักราช (ค.ศ.)”.

ค.ศ. 1986 ถึงปี ค.ศ. 1990 รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเปิดประเทศ และได้ทำการปฏิรูประบบเศรษฐกิจภายในประเทศมาเป็นการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจตลาดเสรี และได้ใช้กลไกทางการเงินเป็นตัวกำหนด เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งรัฐบาลได้มีการปรับปรุงคำสั่งของสำนักงานนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการแก้ไขข้อขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจ ฉบับเลขที่ 53/นย. ลงวันที่ 15 ตุลาคม ค.ศ. 1976 เพื่อบังคับใช้ในการแก้ไขปัญหาสภาพเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตขึ้น จึงได้ตรากฎหมายว่าด้วยข้อผูกพันในสัญญา (Law on Contract) ขึ้น มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม ค.ศ. 1990 เพื่อแก้ไขข้อขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจและรองรับการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนปกป้องผลประโยชน์ของรัฐ เจ้าหนี้วิสาหกิจ ลูกหนี้ การกู้ยืมสินเชื่อ และเพื่อความเป็นระเบียบของการดำเนินธุรกิจ ส่งเสริมการลงทุน อันเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และในปี ค.ศ. 1994 รัฐบาลได้ออกกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ (Bankruptcy Law)³ มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน ค.ศ. 1994 อันเป็นกฎหมายฉบับหนึ่งที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยภาพรวมของประเทศโดยตรงภายหลังจากที่รัฐบาลได้เปิดประเทศสู่สากล และยังเป็นกฎหมายฉบับแรกที่บังคับใช้กับวิสาหกิจในการขอล้มละลายโดยตรงเช่นกัน อันจะเป็นการปกป้องผลประโยชน์ของวิสาหกิจและของรัฐ ตลอดจนรักษาความเป็นระเบียบของการดำเนินธุรกิจและส่งเสริมการลงทุน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ปัจจุบันกฎหมายฉบับดังกล่าวยังมีเคยได้รับการแก้ไขให้ทันต่อสภาพเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด

³ กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994, เลขที่ 010/สภข. ลงวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1994, ได้ผ่านการรับรองโดยสภาแห่งชาติเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม ค.ศ. 1994 ชื่อทางการของกฎหมายในภาษาอังกฤษเรียกว่า “Bankruptcy Law” แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า “พระราชบัญญัติล้มละลาย”.

ตลอดระยะเวลากว่า 19 ปี ของการบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 สามารถให้ความคุ้มครองและแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับวิสาหกิจของสปป.ลาว ได้ในระดับหนึ่ง แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ทำให้กฎหมายฉบับดังกล่าวไม่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาแต่อย่างใด กล่าวคือกฎหมายดังกล่าวหาได้มีบทบัญญัติในมาตราใดกำหนดให้บุคคลธรรมดาเป็นผู้ฟ้องร้องหรือถูกฟ้องร้องหรือ ร้องขอให้ศาลพิจารณาคดีล้มละลายได้ มีเพียงแต่บทบัญญัติให้เฉพาะวิสาหกิจหรือนิติบุคคลผู้ที่ได้จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย (กฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจ ค.ศ. 2005) เท่านั้น ที่จะฟ้องร้องหรือถูกฟ้องร้องหรือร้องขอให้ศาลพิจารณาคดีล้มละลายได้ นอกจากนี้กฎหมายฉบับดังกล่าวก็ได้มีการกำหนดจำนวนหนี้ที่จะฟ้องร้องให้ล้มละลายไว้อย่างชัดเจนและแน่นอน มีเพียงถ้อยคำที่ว่า “...มีหนี้สินเกินความสามารถที่จะชำระได้...”⁴ เท่านั้น และเมื่อมีผู้ใช้สิทธิฟ้องร้องคดีล้มละลายแล้ว จะมีสิทธิถอนฟ้องคดีล้มละลายได้หรือไม่ ซึ่งในกฎหมายดังกล่าวก็หาได้บัญญัติไว้ รวมตลอดถึงกระบวนการพิจารณาคดีล้มละลาย และการกำหนดเหตุแห่งการหลุดพ้นจากการล้มละลาย ก็มีความไม่ชัดเจนเช่นกัน เช่น มิได้มีการกำหนดจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาและคุณสมบัติของผู้พิพากษาไว้อย่างชัดเจน และมีได้มีการกำหนดอายุความในการหลุดพ้นจากการล้มละลาย และหลักเกณฑ์ในการปลดล้มละลาย เป็นต้น ความไม่ชัดเจนดังกล่าวของกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 จึงทำให้มีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องร้องคดีเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ เมื่อกฎหมายดังกล่าวมิได้กำหนดจำนวนหนี้ในการฟ้องร้องคดีไว้อย่างชัดเจน จึงส่งผลให้การฟ้องร้องคดีล้มละลายมีปัญหาตามไปด้วย ทำให้ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายตลอดจนทั้งอาจทำให้การตีความกฎหมายเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม และไม่อาจอำนวยความสะดวกให้แก่สังคมและประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

⁴ กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994, มาตรา 5.

ดังนั้นเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว จึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์และหามาตรการทางกฎหมายล้มละลายของประเทศไทย เนื่องจากพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483⁵ ของประเทศไทยมีการพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ทั้งบทบัญญัติและเนื้อหาที่มีความกระชับ รัดกุม และชัดเจน จึงทำให้เกิดการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไข กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ของ สปป.ลาว ให้มีความเหมาะสม และชัดเจนมากยิ่งขึ้น อันจะอำนวยความสะดวกและเอื้อต่อการรักษาผลประโยชน์ของวิสาหกิจและของประเทศโดยภาพรวมมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

ศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคของมาตรการทางกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ของ สปป.ลาว เปรียบเทียบกับพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์โดยใช้วิธีวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยอาศัยการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากข้อเท็จจริงในอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งศึกษาจากกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร แนวความคิด ทฤษฎี หนังสือ วารสาร บทความ วิทยานิพนธ์ และข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องที่อยู่ในเว็บไซต์ และหนังสือพิมพ์ที่ได้เผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อรวบรวมข้อมูลมาประกอบการศึกษาวิเคราะห์ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการศึกษานี้

⁵ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483, *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 57, (30 ธันวาคม 2483), 958.

4. ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

4.1 เจ้าหนี้

“เจ้าหนี้” ในกฎหมายว่าด้วยข้อผูกพันในสัญญาและนอกสัญญา ค.ศ. 2004 มาตรา 3 ของ สปป.ลาว ได้ให้ความหมายว่า “เจ้าหนี้ หมายความว่า บุคคลผู้มีสิทธิทวงให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามมาตรการชำระหนี้แก่ตน”

จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เจ้าหนี้มีสิทธิอย่างกว้างขวางในการที่จะบังคับให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามการชำระหนี้ให้แก่ตนได้ กล่าวคือ กฎหมายใช้ถ้อยคำว่า “...ปฏิบัติตามมาตรการ...” หมายความว่า เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิใช้มาตรการต่างๆ เท่าที่ไม่ขัดต่อกฎหมายในการบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เช่น มาตรการทางศาล มาตรการทางนิติกรรมสัญญาต่างๆ เช่น สัญญากู้ยืม สัญญาเช่า เป็นต้น เพื่อบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่ตน ซึ่งกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ก็เป็นมาตรการหนึ่งที่เจ้าหนี้นำมาบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่ตน

โดยที่กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มาตรา 4 ได้บัญญัติว่า “เมื่อวิสาหกิจใดวิสาหกิจหนึ่งหากอยู่ในสภาวะล้มละลาย เจ้าหนี้มีสิทธิฟ้องร้องหรือวิสาหกิจเองก็มีสิทธิร้องขอให้ศาลพิจารณาพิพากษาคัดสินให้ล้มละลายได้” เมื่อได้พิจารณามาตราดังกล่าวแล้วสามารถแยกศึกษาเจ้าหนี้ได้ 2 ประเภท คือ

4.1.1 เจ้าหนี้ธรรมดา (เจ้าหนี้ไม่มีประกัน)

กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ไม่ได้แยกหลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้ธรรมดา และเจ้าหนี้มีประกัน ออกจากกันอย่างชัดเจน กฎหมายเพียงบัญญัติไว้ในมาตรา 5 ว่า “การฟ้องร้องหรือการร้องขอให้ศาลพิจารณาพิพากษาคัดสินการล้มละลายของวิสาหกิจ จะปฏิบัติได้ต่อเมื่อวิสาหกิจนั้นมีหนี้สินจนเกินความสามารถชำระได้ หรือเจ้าหนี้ได้ส่งใบแจ้งหนี้

ให้วิสาหกิจลูกหนี้แล้วอย่างน้อย 3 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งห่างกันไม่เกิน 20 วัน และวิสาหกิจลูกหนี้ได้เซ็นรับแล้วแต่ยังไม่ได้ชำระหนี้สิน...”

กล่าวคือ ในการฟ้องคดีหรือร้องขอให้ลูกหนี้ล้มละลายของเจ้าหนี้ธรรมดา นั้น กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ได้กำหนดให้สามารถกระทำได้ก็ต่อเมื่อเจ้าหนี้เห็นว่าลูกหนี้มีหนี้สินจนเกินความสามารถที่จะชำระได้ ซึ่งคำว่า “ลูกหนี้มีหนี้สินจนเกินความสามารถที่จะชำระได้” นั้น กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ก็มีได้บัญญัติอธิบายขยายความไว้อย่างชัดเจน จึงทำให้มีลักษณะที่ไม่แน่นอน ประกอบกับทั้งเจ้าหนี้นั้นต้องได้ส่งใบแจ้งหนี้ให้แก่วิสาหกิจลูกหนี้แล้วอย่างน้อย 3 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งห่างกันไม่เกิน 20 วัน และวิสาหกิจลูกหนี้นั้นต้องได้เซ็นรับทราบแล้วแต่ยังไม่ได้ชำระหนี้สิน ซึ่งข้อความดังกล่าวนั้นก็ยังมีลักษณะที่ไม่ชัดเจนแน่นอนเช่นเดียวกัน กล่าวคือ กฎหมายมิได้กำหนดให้เมื่อวิสาหกิจลูกหนี้ได้รับทราบตามใบแจ้งหนี้แล้ว ต้องชำระหนี้ภายในกี่วัน จึงจะขึ้นชื่อได้ว่าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ และถ้าหากเจ้าหนี้ได้ส่งใบแจ้งหนี้ห่างกันเกิน 20 วัน ผลของใบแจ้งหนี้จะยังคงสมบูรณ์และผูกพันวิสาหกิจลูกหนี้ให้ต้องชำระหนี้ตามใบแจ้งหนี้นั้นอยู่หรือไม่ และเจ้าหนี้จะยังคงอาศัยเหตุดังกล่าวมาเป็นมูลในการฟ้องคดีหรือร้องขอให้วิสาหกิจลูกหนี้ล้มละลายได้อีกหรือไม่ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนี้อันแต่สร้างความสะดวกให้กับศาล เจ้าหนี้ และลูกหนี้เป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ การที่กฎหมายมิได้กำหนดจำนวนหนี้ไว้อย่างชัดเจนนั้นทำให้ศาลต้องใช้ความระมัดระวังอย่างละเอียดในการสืบพยานเพื่อให้ได้ความจริงตามที่เจ้าหนี้ได้ฟ้อง ทำให้ต้องใช้เวลานานในการค้นหาความจริง และส่งผลให้คดีล้มละลายได้รับการพิจารณาอย่างล่าช้า และการที่กฎหมายมิได้กำหนดความสิ้นผลผูกพันของการส่งใบแจ้งหนี้ที่เกิน 20 วันนั้น เจ้าหนี้ก็ย่อมอาศัยการส่งใบแจ้งหนี้และระยะเวลาที่เกินกว่ากฎหมายกำหนดไว้ดังกล่าวมาเป็นมูลเหตุฟ้องวิสาหกิจลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ตลอดเวลา เช่นนี้แล้ว ย่อมทำให้การบังคับใช้กฎหมายล้มละลายใน สปป.ลาว ไม่ทันต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้การ

บังคับใช้กฎหมายล้มละลายของ สปป.ลาว ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพิจารณาคดีและไม่อาจสร้างความเป็นธรรมให้กับเจ้าหนี้และลูกหนี้ได้สมประสงค์ของการตรากฎหมายขึ้นใช้บังคับ ในขณะเดียวกัน พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทยได้มีการบัญญัติไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการฟ้องคดีของเจ้าหนี้ธรรมดา กล่าวคือ มาตรา 9 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้วางหลักเกณฑ์ว่าเจ้าหนี้จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อ

1. ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

เป็นหลักเกณฑ์ที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 7 ที่ถือว่าเป็นมูลเหตุที่จะพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายได้ คำว่า “ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว” ก็คือลูกหนี้มีทรัพย์สินไม่พอชำระหนี้หรือลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน ซึ่งในคำฟ้องต้องบรรยายว่าจำเลยมีหนี้สินล้นพ้นตัว หากโจทก์ไม่ได้อ้างมาในคำฟ้องเลยว่าจำเลยเป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัว ศาลก็อาจจะยกฟ้องได้ทันที (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 996/2508) นอกจากนี้ ถ้าลูกหนี้ได้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 8 ก็สันนิษฐานว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

2. ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียว

หรือหลายคน เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท หรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

คำว่า “ไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท” หมายความว่า เป็นหนี้ตั้งแต่หนึ่งล้านบาทขึ้นไป นอกจากนี้ ถ้าเป็นเจ้าหนี้หลายคนคนละไม่ถึงหนึ่งล้านบาท แต่เมื่อรวมจำนวนหนี้กันแล้วเป็นเงินไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท เจ้าหนี้เหล่านั้นก็สามารถเข้าชื่อร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่ามูลหนี้ นั้นเหมือนกันหรือไม่ เช่น เจ้าหนี้คนหนึ่งเป็นหนี้เงินกู้ เจ้าหนี้อีกคนหนึ่งเป็นหนี้ค่าเช่าหนี้แต่ละรายไม่ถึงหนึ่งล้านบาท แต่เมื่อรวมจำนวนหนี้กันแล้วเป็นเงินไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท ก็อาจเข้าชื่อร่วมกันฟ้องลูกหนี้ได้ จำนวนหนี้ที่ว่าไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทนั้นหมายถึงความรับผิดชอบเฉพาะตัวของลูกหนี้ ซึ่งอาจเป็นการรับผิดชอบโดยตนเองแต่

ฝ่ายเดียว หรือรับผิดชอบในฐานะเป็นลูกหนี้ร่วมก็ได้ เพราะในด้านกฎหมายลูกหนี้ร่วมแต่ละคนจะต้องรับผิดชอบในหนี้เต็มจำนวนโดยหลักกฎหมายเจ้าหนี้หลายคนเข้าชื่อเป็นโจทก์ร่วมกันฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ แต่เจ้าหนี้จะเอาลูกหนี้หลายๆ ราย ซึ่งไม่มีความรับผิดชอบร่วมกันมารวมกันเพื่อฟ้องให้ลูกหนี้เหล่านั้นหรือแต่คนใดคนหนึ่งล้มละลายไม่ได้⁶

3. หนี้้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอนไม่ว่าหนี้้นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม

ในคดีแพ่งสามัญ หนี้ที่เจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีได้จะต้องถึงกำหนดเวลาชำระ หากหนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ เจ้าหนี้ยังไม่มีอำนาจบังคับให้ลูกหนี้ชำระ แต่สำหรับคดีล้มละลายนั้นหนี้ไม่จำเป็นต้องถึงกำหนดชำระเจ้าหนี้ก็ฟ้องล้มละลายได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าหนี้้นั้นต้องกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน เหตุที่กฎหมายล้มละลายบัญญัติไว้เป็นพิเศษต่างจากคดีแพ่งสามัญก็เพราะกฎหมายถือว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวแล้ว ไม่ควรให้เจ้าหนี้รื้อฟ้องเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ซึ่งกว่าจะถึงเวลานั้นเจ้าหนี้อาจได้รับความเสียหายก็เป็นได้ นอกจากนี้การฟ้องคดีล้มละลายยังเป็นการฟ้องเพื่อให้มีการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ หาใช้ฟ้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยตรงไม่ ดังนั้นกำหนดเวลาชำระหนี้จึงมิใช่สาระสำคัญของกรฟ้องคดีล้มละลายแต่ประการใด⁷

จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการฟ้องคดีล้มละลายของเจ้าหนี้ธรรมดา ตลอดทั้งได้กำหนดจำนวนหนี้ที่แน่นอนตายตัว ทำให้ผู้บังคับใช้กฎหมายอย่างศาล เจ้าหนี้ และลูกหนี้

⁶ ขจร หะวานนท์, *กฎหมายล้มละลาย Bankruptcy Law*, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), 26.

⁷ วิชา มหาคณ, *คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย และการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ พ.ศ. 2551*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2553), 44.

ไม่เกิดความสับสน ทั้งยังเกิดความสะดวกรวดเร็วในการพิจารณาตัดสินคดีได้อย่าง
แม่นยำและถูกต้อง อันส่งผลดีต่อการผดุงความยุติธรรมให้เกิดแก่เจ้าหนี้ และลูกหนี้
เป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น เห็นสมควรให้ สปป.ลาว แก้ไข ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการ
ล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 โดยให้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการฟ้องคดี
ล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้ธรรมดาไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้
จะอาศัยเป็นมูลเหตุในการฟ้องคดีไว้อย่างแน่นอน อย่างเช่นพระราชบัญญัติ
ล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 9 ของประเทศไทย ก็จะทำให้สามารถ
แก้ปัญหาความสับสนใน สปป.ลาว ในการบังคับใช้กฎหมายล้มละลายได้ อันจะ
ส่งผลดีต่อการฟ้องคดีของเจ้าหนี้ และทำให้ศาลสามารถพิจารณาคดีได้อย่างรวดเร็ว
ทันต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมใน สปป.ลาว ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

4.1.2 เจ้าหนี้มีประกัน

กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ไม่ได้บัญญัติ
หลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้มีประกันที่จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลาย
ไว้เป็นการเฉพาะดังประเทศไทย แต่คำว่า “เจ้าหนี้มีประกัน” นี้ได้ถูกบัญญัติไว้ใน
กฎหมายว่าด้วยการค้ำประกันการปฏิบัติสัญญา ค.ศ. 2005 มาตรา 7 บัญญัติว่า
“การค้ำประกันที่จะได้รับการชำระหนี้ ให้ปฏิบัติตามอันดับบุริมสิทธิ ดังนี้

1. การค้ำประกันตามกฎหมาย

กฎหมายว่าด้วยการค้ำประกันการปฏิบัติสัญญา ค.ศ. 2005 มาตรา 4^๑
ได้กำหนดให้หนี้ค่าแรงงาน ค่าเงินเดือน หรือผลประโยชน์อื่นๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ใน

^๑ กฎหมายว่าด้วยการค้ำประกันการปฏิบัติสัญญา ค.ศ. 2005, มาตรา 4 บัญญัติว่า
“การค้ำประกันตามกฎหมายเป็นการรับประกันการใช้แทนหนี้สิน หรือสิทธิอื่นที่ได้กำหนดไว้ใน
กฎหมาย โดยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรมและทางผลประโยชน์ร่วมของชาติ เช่น การจ่าย
ค่าแรงงาน เงินเดือน หรือผลประโยชน์อื่นๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายแรงงาน การเสียภาษี-

กฎหมายแรงงาน รวมตลอดทั้งค่าภาษี-อากรของประเทศที่วิสาหกิจลูกหนี้ค้างชำระ ซึ่งหนี้เหล่านี้เป็นหนี้ที่ได้รับการค้ำประกันตามกฎหมาย เช่น กฎหมายแรงงาน เป็นต้น ทำให้เจ้าหนี้ยึดงบล่าว่ามีสิทธิฟ้องคดีหรือร้องขอต่อศาลให้วิสาหกิจลูกหนี้ล้มละลายได้ หากเห็นว่าวิสาหกิจลูกหนี้มีหนี้สินเกินความสามารถที่จะชำระได้ และเมื่อวิสาหกิจลูกหนี้ได้ล้มละลายแล้ว ต้องจัดการชำระหนี้สินเหล่านี้เป็นลำดับต้น

2. การค้ำประกันตามสัญญา⁹

การค้ำประกันตามสัญญา คือ บุคคลหรือนิติบุคคลภายนอกผู้หนึ่งผู้ใด ได้เข้าทำสัญญาเป็นประกันการชำระหนี้ของลูกหนี้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้ หรือทำสัญญาเป็นประกันการเข้าชำระหนี้สินแทนลูกหนี้ ซึ่งการค้ำประกันตามสัญญามี 2 ประเภท คือ

ก) การค้ำประกันตามสัญญาด้วยทรัพย์สิน เป็นการตกลงระหว่างเจ้าหนี้กับลูกหนี้ ซึ่งลูกหนี้ได้นำทรัพย์สินหรือเอกสารที่เกี่ยวกับการครอบครองทรัพย์สินให้ไว้แก่เจ้าหนี้ หรือไว้แก่บุคคลอื่นที่ได้รับมอบหมาย หรือทรัพย์สินดังกล่าวได้มีการกำหนดไว้ อย่างชัดเจนในสัญญาค้ำประกัน ก่อให้เจ้าหนี้ยึดงบล่าเกิดบุริมสิทธิในการได้รับการชำระหนี้จากทรัพย์สินอันเป็นหลักประกันนั้น

ข) การค้ำประกันตามสัญญาด้วยบุคคลหรือนิติบุคคล เป็นสัญญาซึ่งบุคคลหรือนิติบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดได้ตกลงใช้แทนหนี้สินหรือปฏิบัติสิทธิอื่นๆ

อากร และการจ่ายอื่นๆ เพื่อรับประโยชน์ประโยชน์ของชาติ ซึ่งไม่รวมเอาหนี้สิน หรือผลประโยชน์อื่นๆ ที่เกิดจากสัญญาระหว่างรัฐกับบุคคลหรือองค์กรอื่นๆ”.

⁹ หลักประกันด้วยทรัพย์สินจะประกอบด้วยจำนองและจำนำ แต่กฎหมายว่าด้วยการค้ำประกันการปฏิบัติสัญญา ค.ศ. 2005 จะให้คำศัพท์ที่แตกต่างจากกฎหมายไทย คือ จะเรียก “จำนอง” ว่า “การค้ำประกันด้วยอสังหาริมทรัพย์” และเรียกการ “จำนำ” ว่า “การค้ำประกันด้วยอสังหาริมทรัพย์” หรือรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งเป็นภาษาลาวว่า “การซวดจำ”, วิไซ สิหาปัญญา, *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการค้ำประกันการปฏิบัติสัญญา*, (นครหลวงเวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการ, 2007), 23.

แทนลูกหนี้ ในกรณีที่ถูกหนี้ไม่ชำระหนี้สินหรือไม่ปฏิบัติสิทธิอื่นๆ แทนการชำระหนี้ด้วยตนเองได้

บุริมสิทธิที่กล่าวมานี้ จะถูกใช้ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้หรือไม่สามารถปฏิบัติสิทธิอื่นๆ เพื่อชำระหนี้ หรือถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลาย”

หมายความว่า เมื่อลูกหนี้ได้ถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายแล้ว ผู้ค้ำประกันดังกล่าวตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ นั้นย่อมมีสถานะเป็นเจ้าหนี้ของลูกหนี้ ซึ่งในการชำระหนี้สินของบุคคลล้มละลายจึงต้องจัดการชำระหนี้ตามบุริมสิทธิตามมาตรา 7 เสียก่อน เหลือจากนั้นจึงจะจัดสรรชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้อื่นๆ ของลูกหนี้ต่อไป

ซึ่งเจ้าหนี้มีประกันดังกล่าว จะใช้สิทธิฟ้องคดีหรือร้องขอให้วิสาหกิจล้มละลายได้นั้น ต้องเป็นไปตามมาตรา 5 แห่งกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 กล่าวคือ เจ้าหนี้ต้องเห็นว่าลูกหนี้มีหนี้สินเกินความสามารถที่จะชำระได้ และ/หรือเจ้าหนี้นั้นต้องได้มีใบแจ้งหนี้ให้แก่วิสาหกิจลูกหนี้แล้วอย่างน้อย 3 ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งห่างกันไม่เกิน 20 วัน และวิสาหกิจลูกหนี้นั้นต้องได้เซ็นรับทราบแล้วแต่ยังไม่ได้ชำระหนี้สิน เจ้าหนี้จึงจะฟ้องคดีหรือร้องขอต่อศาลให้วิสาหกิจลูกหนี้ล้มละลายได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ก็หาได้มีบทบัญญัติมาตราใดกำหนดเงื่อนไขหรือหลักเกณฑ์การฟ้องคดีล้มละลายของเจ้าหนี้มีประกันนี้ไว้ไม่

ผู้เขียนเห็นว่า การให้เจ้าหนี้มีหลักประกันสามารถฟ้องวิสาหกิจลูกหนี้ให้ล้มละลายได้โดยไม่มีข้อจำกัดนั้น เป็นการให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ดังกล่าวกว้างมากเกินไป กล่าวคือ เมื่อกฎหมายมิได้บัญญัติให้เจ้าหนี้มีหลักประกันต้องสละหลักประกันก่อนที่จะฟ้องคดี เจ้าหนี้มีหลักประกันก็หามีความจำเป็นอันใดที่จะต้องฟ้องให้ลูกหนี้เป็นบุคคลล้มละลาย เนื่องจากว่าเจ้าหนี้ผู้มีหลักประกันอยู่นั้นชอบที่จะได้รับชำระหนี้เอาจากหลักประกันที่ลูกหนี้ หรือบุคคลภายนอกได้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้อยู่แล้ว การที่กฎหมายเปิดช่องให้เจ้าหนี้สามารถใช้สิทธิฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้อีก จึงดูประหนึ่งว่าเจ้าหนี้มีหลักประกันนั้นมีสิทธิได้รับการชำระหนี้จากลูกหนี้ผู้ถูกฟ้อง

คดีล้มละลายถึง 2 คราว คือ คราวแรกได้รับการชำระหนี้เ้าจากหลักประกันที่ลูกหนี้หรือบุคคลภายนอกได้ให้ไว้ คราวที่สองคือ ได้รับการชำระหนี้จากทรัพย์สินของลูกหนี้ผู้ล้มละลายตามฟ้องได้อีก เช่นนี้การฟ้องคดีล้มละลายโดยเจ้าหนี้มีหลักประกันของ สปป.ลาว จึงมีลักษณะที่ตรงข้ามกับการฟ้องคดีล้มละลายของเจ้าหนี้มีประกันตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย กล่าวคือ

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 10 ได้บัญญัติเกี่ยวกับเจ้าหนี้มีประกันจะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ก็ต่อเมื่อ

1. มิได้เป็นผู้ต้องห้ามมิให้บังคับการชำระหนี้เ้าแก่ทรัพย์สินของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่เป็นหลักประกัน

คำว่า “มิได้เป็นผู้ต้องห้าม” หมายความว่า เจ้าหนี้ผู้รับจำนอง ซึ่งมีสัญญาข้อตกลงพิเศษกับลูกหนี้ว่า ถ้าทรัพย์สินที่จำนองนั้นมีราคาไม่คุ้มกับจำนวนหนี้ให้เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้เ้าจากทรัพย์สินอื่นของลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่จำนองได้ ซึ่งข้อตกลงดังกล่าวเป็นการยกเว้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 733¹⁰ และศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า เป็นข้อตกลงที่ใช้บังคับได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 474/2502) ฉะนั้นเจ้าหนี้ผู้รับจำนองซึ่งมีสัญญาข้อตกลงพิเศษกับลูกหนี้ให้เจ้าหนี้มีสิทธิบังคับชำระหนี้เ้าจากลูกหนี้เกินกว่าตัวทรัพย์สินที่จำนองได้ เจ้าหนี้ผู้รับจำนองดังกล่าวจึงนำมูลหนี้ที่เหลือไปฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ จึงไม่ต้องห้ามตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มาตรา 10 (1) แต่ถ้าเจ้าหนี้ผู้รับจำนองไม่มีข้อสัญญาข้อตกลงพิเศษกับลูกหนี้ดังกล่าว เจ้าหนี้ผู้รับจำนองย่อมไม่มี

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, มาตรา 733 บัญญัติว่า “ถ้าเอาทรัพย์สินจำนองหลุดและราคาทรัพย์สินนั้นมีประมาณต่ำกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่ก็ตี หรือถ้าเอาทรัพย์สินซึ่งจำนองออกขายทอดตลาดใช้หนี้ ได้เงินจำนวนสุทธิน้อยกว่าจำนวนเงินที่ค้างชำระกันอยู่นั้นก็ตีเงินยังขาดจำนวนอยู่เท่าใดลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบในเงินนั้น”.

สิทธินำมูลหนี้จำนวนรายนั้นมาฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้ แต่ถ้าเป็นกรณีบุคคลภายนอกเอาที่ดินมาใช้หนี้เงินกู้แทนลูกหนี้ เป็นการชำระหนี้บางส่วนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 321 วรรคแรก¹¹ ไม่ใช่เป็นกรณีเอาทรัพย์สินจำนวนออกขายทอดตลาดตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 728¹² หรือเอาทรัพย์สินจำนวนหลุดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 729¹³ จึงนำมาตรา 733 มาบังคับใช้ไม่ได้ ฉะนั้นโจทก์ยังมีสิทธิเรียกร้องให้จำเลยซึ่งเป็นลูกหนี้เงินกู้ชำระหนี้ส่วนที่ยังขาดอยู่นั้นได้ เมื่อจำเลยยังเป็นลูกหนี้ตามคำพิพากษาเกินกว่า 1 ล้านบาท และยังไม่มียุติบัตรอื่นให้ยึดเอามาชำระหนี้ ศาลก็ชอบที่จะพิพากษาพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดจำเลยได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 300/2506 [ประชุมใหม่])¹⁴

¹¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์, มาตรา 321 วรรคแรก บัญญัติว่า “ถ้าเจ้าหนี้ยอมรับการชำระหนี้อย่างอื่นแทนการชำระหนี้ที่ได้ตกลงกันไว้ ท่านว่าหนี้นั้นก็อันระงับสิ้นไป”.

¹² เรื่องเดียวกัน, มาตรา 728 บัญญัติว่า “เมื่อจะบังคับจำนองนั้น ผู้รับจำนองต้องมีจดหมายบอกกล่าวไปยังลูกหนี้ก่อนว่าให้ชำระหนี้ภายในเวลา อันสมควรซึ่งกำหนดให้ในคำบอกกล่าวนั้น ถ้าและลูกหนี้ละเลยเสียไม่ปฏิบัติตามคำบอกกล่าว ผู้รับจำนองจะฟ้องคดีต่อศาลเพื่อให้พิพากษาสั่งให้ยึดทรัพย์สินซึ่งจำนองและให้ขายทอดตลาดก็ได้”.

¹³ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 729 บัญญัติว่า “นอกจากทางแก้ตั้งบัญญัติไว้ในมาตราก่อนนั้น ผู้รับจำนองยังชอบที่จะเรียกเอาทรัพย์สินจำนวนหลุดได้ภายในบังคับแห่งเงื่อนไข ดังจะกล่าวต่อไปนี้

- (1) ลูกหนี้ได้ขาดส่งดอกเบี้ยมาแล้วเป็นเวลาถึงห้าปี
- (2) ผู้จำนองมิได้แสดงให้เห็นที่พอใจแก่ศาลว่าราคาทรัพย์สินนั้นท่วมจำนวนเงินอันค้างชำระ และ
- (3) ไม่มีการจำนองรายอื่น หรือบุริมสิทธิอื่นได้จดทะเบียนไว้เหนือทรัพย์สินอันเดียวกันนี้เอง”.

¹⁴ ชลอ ว่องวัฒนาภิกุล, คำอธิบายเรียงมาตรา กฎหมายล้มละลาย Bankruptcy Law, (เชียงใหม่: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), 47-48.

2. กล่าวในฟ้องว่า ถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้ว จะยอมสละหลักประกันเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย หรือตีราคาหลักประกันมาในฟ้องซึ่งเมื่อหักกับจำนวนหนี้ของตนแล้วเงินยังขาดอยู่ สำหรับลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท และลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

นอกจากเจ้าหนี้มีประกัน ไม่ต้องห้ามตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 1 แล้ว ในมาตรา 10(2) เจ้าหนี้มีประกันจะต้องกล่าวในฟ้องอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้

1) สละหลักประกันเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย เช่น แดงเป็นหนี้ค่าตามสัญญากู้ยืม 3 ล้านบาท โดยแดงได้เอาสร้อยเพชร 1 เส้น มาจำนำกับดำไว้เป็นประกันการชำระหนี้ ถ้าค่าแกลงในฟ้องว่า หากแดงล้มละลายแล้วดำจะยอมสละสร้อยเพชร 1 เส้นที่เป็นประกันนั้น ให้แก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์เพื่อขายเอาเงินมาเฉลี่ยในระหว่างเจ้าหนี้สามัญทั้งหลาย กรณีนี้ดำยอมฟ้องแดงให้ล้มละลายได้เหมือนอย่างเจ้าหนี้ธรรมดา

2) ตีราคาหลักประกันมาในฟ้อง ซึ่งเมื่อหักกับหนี้ของตนแล้วเงินยังขาดอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท สำหรับบุคคลธรรมดา และไม่น้อยกว่าสองล้านบาท สำหรับนิติบุคคล

ตามตัวอย่างดังกล่าว ถ้าหากดำใช้วิธีตีราคาสร้อยเพชรที่เป็นหลักประกันมาในฟ้อง โดยตีราคาเพียง 1 ล้านบาท 8 แสนบาท ดำยอมฟ้องแดงให้ล้มละลายได้ เพราะหนี้ยังขาดอยู่อีก 1 ล้านบาท 2 แสนบาท แต่ถ้าดำตีราคาสร้อยเพชร 2 ล้านบาท 1 แสนบาท ดำจะฟ้องแดงให้ล้มละลายไม่ได้ เพราะเมื่อหักจำนวนหนี้ 3 ล้านบาทที่เป็นหนี้แล้ว ยังคงเหลือหนี้เพียง 9 แสนบาท ซึ่งไม่เข้าเกณฑ์ที่จะฟ้องให้ลูกหนี้ล้มละลายได้

ข้อสังเกต¹⁵ กรณีตีราคาหลักประกัน ตามมาตรา 10 (2) นี้ ต้องประเมินราคาหลักประกันให้เหมาะสมกับราคาท้องตลาด ถ้าเจ้าหนี้กลิ่นแก๊งตีราคาหลักประกันให้ต่ำเพื่อให้ลูกหนี้ถูกฟ้องล้มละลายตามเกณฑ์ของกฎหมาย 1 ล้านบาท สำหรับบุคคลธรรมดา หรือ 2 ล้านบาท สำหรับนิติบุคคล ลูกหนี้อาจจะคัดค้านต่อศาลว่า เจ้าหนี้กลิ่นแก๊งตีราคาต่ำๆ เพื่อหาเหตุฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลาย และศาลอาจยกมาตรา 14¹⁶ ขึ้นพิจารณาว่าในกรณีที่มีเหตุอื่นที่ไม่ควรให้ลูกหนี้ล้มละลาย ศาลย่อมมีอำนาจยกฟ้องเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ได้

ดังนั้น ผู้เขียนเห็นว่า สมควรให้มีการปรับปรุง แก้ไขกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 โดยให้มีการบัญญัติเงื่อนไขในการฟ้องคดีล้มละลายของเจ้าหนี้มีหลักประกันไว้ให้ชัดเจน โดยต้องบัญญัติให้เจ้าหนี้ผู้มีหลักประกันนั้นต้องไม่เป็นผู้ที่มิได้ถูกต้องห้ามมิให้บังคับชำระหนี้เกินกว่าหลักประกันของลูกหนี้ และเมื่อเจ้าหนี้มีหลักประกันจะฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย เจ้าหนี้มีหลักประกันนั้นต้องสละหลักประกันที่ตนมีเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายด้วย เพื่อให้เจ้าหนี้ทั้งหลายได้มีส่วนในการได้รับชำระหนี้จากหลักประกันที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ฟ้องได้สละแล้วนั้น ดังเช่นมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย อันจะส่งผลดีต่อเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ในการที่จะได้รับชำระหนี้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน และสามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้และลูกหนี้ใน สปป.ลาว ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

¹⁵ ชลอ ว่องวัฒนากิจกุล, คำอธิบายเรียงมาตรา กฎหมายล้มละลาย *Bankruptcy Law*, 48-49.

¹⁶ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483, มาตรา 14 บัญญัติว่า “ในการพิจารณาคดีล้มละลายตามคำฟ้องของเจ้าหนี้นั้น ศาลต้องพิจารณาเอาความจริงตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 9 หรือมาตรา 10 ถ้าศาลพิจารณาได้ความจริง ให้ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์ลูกหนี้เด็ดขาด แต่ถ้าไม่ได้ความจริงหรือลูกหนี้นำสืบได้ว่าอาจชำระหนี้ได้ทั้งหมดหรือมีเหตุอื่นที่ไม่ควรให้ลูกหนี้ล้มละลาย ให้ศาลยกฟ้อง”.

4.2 ลูกหนี้

กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ได้กำหนดขอบเขตของการบังคับใช้กฎหมายเฉพาะวิสาหกิจที่ได้ขึ้นทะเบียนนิวิสาหกิจและประกอบธุรกิจอยู่ใน สปป.ลาว และวิสาหกิจต่างชาติที่มีตัวแทนดำเนินธุรกิจอยู่ใน สปป.ลาว ตามมาตรา 3 เพียงอย่างเดียวโดยไม่บังคับใช้สำหรับบุคคลธรรมดาอย่างเช่นประเทศไทยแต่อย่างใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. ลูกหนี้วิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจที่มีภูมิลำเนา (ถาวร) อยู่ใน สปป.

ลาว

ลูกหนี้วิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจที่มีภูมิลำเนา (ถาวร) อยู่ใน สปป.ลาว นั้น หมายถึง วิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจอยู่ใน สปป.ลาว โดยพลเมืองลาว หรือชาวต่างด้าว หรือคนไม่มีสัญชาติที่อยู่ใน สปป.ลาว หรือคนต่างประเทศ ซึ่งการดำเนินธุรกิจดังกล่าวนั้นต้องสอดคล้องกับกฎ ระเบียบ และกฎหมายของ สปป.ลาว ด้วย ซึ่งจะไปตามกฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง) ค.ศ. 2005 มาตรา 3 ดังนี้ เจ้าหนี้ของวิสาหกิจดังกล่าว ย่อมสามารถฟ้องคดีหรือร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาให้ลูกหนี้วิสาหกิจนั้นล้มละลายได้

2. ลูกหนี้วิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจที่ไม่มีภูมิลำเนาอยู่ใน สปป.ลาว (อยู่ต่างประเทศ) แต่มีตัวแทนในการประกอบธุรกิจอยู่ใน สปป.ลาว

ลูกหนี้วิสาหกิจที่ดำเนินธุรกิจไม่มีภูมิลำเนาอยู่ใน สปป.ลาว แต่ได้ใช้ตัวแทนในการประกอบธุรกิจอยู่ สปป.ลาว คือ วิสาหกิจประเภทที่ได้กำหนดไว้ใน มาตรา 8 แห่ง กฎหมายว่าด้วยการส่งเสริมการลงทุนของต่างประเทศ ค.ศ. 2009 ที่บัญญัติว่า “วิสาหกิจลงทุนต่างประเทศ ร้อยส่วนร้อย (100%) คือวิสาหกิจของต่างประเทศที่ลงทุนฝ่ายเดียว ซึ่งจัดตั้งอยู่ สปป.ลาว การจัดตั้งวิสาหกิจดังกล่าวอาจจัดตั้งเป็นนิติบุคคล หรือเป็นสาขาของวิสาหกิจต่างประเทศ” ซึ่งวิสาหกิจดังกล่าวอาจใช้ตัวแทนเป็นผู้บริหารจัดการตามที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 176 แห่งกฎหมายว่าด้วยวิสาหกิจ (ฉบับปรับปรุง) ค.ศ. 2005 ที่บัญญัติว่า “สัญญาจ้าง

ผู้จัดการของบริษัทจำกัดผู้เดียว ต้องทำเป็นลายลักษณ์อักษรตามที่ได้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยข้อผูกพันในสัญญา เนื้อหาของสัญญาต้องกำหนดชัดเจนเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ ค่าจ้าง ความรับผิดชอบของผู้สัญญา และการยกเลิกสัญญา” แม้ลูกหนี้ที่ประกอบธุรกิจนี้จะไม่มีการล้มละลายอยู่ใน สปป.ลาว ก็อาจถูกเจ้าหนี้ฟ้องหรือร้องขอให้ล้มละลายต่อศาลใน สปป.ลาว ตามกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ได้

วิสาหกิจใน สปป.ลาว มีอยู่ด้วยกัน 4 ประเภท ได้แก่

1. วิสาหกิจเอกชน

วิสาหกิจเอกชนนี้สามารถจัดตั้งได้อีก 3 รูปแบบ คือ

- 1) วิสาหกิจส่วนบุคคล
- 2) วิสาหกิจหุ้นส่วน (ห้างหุ้นส่วน)
- 3) บริษัท

ในวิสาหกิจหุ้นส่วนนี้ ก็ยังสามารถแบ่งได้อีก 2 ลักษณะ คือ

- 1) วิสาหกิจหุ้นส่วนสามัญ
- 2) วิสาหกิจหุ้นส่วนจำกัด

โดยที่ปัจจุบันวิสาหกิจส่วนบุคคลและวิสาหกิจหุ้นส่วน ไม่เป็นที่นิยมในการจัดตั้งมากนัก ผู้คนส่วนใหญ่นิยมจัดตั้งกันในรูปแบบของบริษัท ทำให้วิสาหกิจส่วนบุคคลและวิสาหกิจหุ้นส่วน แทบไม่มีการจัดตั้งขึ้นเลยใน สปป.ลาว

2. วิสาหกิจของรัฐ

วิสาหกิจของรัฐนี้สามารถจัดตั้งขึ้นได้ในรูปแบบของบริษัทเพียงอย่างเดียว โดยที่บริษัทนี้สามารถแยกได้ 2 รูปแบบ คือ

- 1) บริษัทจำกัด บริษัทจำกัดผู้เดียว
- 2) บริษัทมหาชน

ซึ่งบริษัทจำกัด บริษัทจำกัดผู้เดียวนี้ มีลักษณะเป็นการจัดตั้งขึ้นเพียงบุคคลเดียวหรือร่วมทุนกันจัดตั้งก็ได้ เพื่อดำเนินธุรกิจโดยมิได้นำหุ้นเข้าขายในตลาด

หลักทรัพย์ ส่วนบริษัทมหาชนนั้น เป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินธุรกิจหนึ่งธุรกิจใด โดยมีการนำหุ้นเข้าซื้อขายในตลาดหลักทรัพย์

3. วิสาหกิจประสม

สามารถจัดตั้งขึ้นได้ในรูปแบบบริษัทเพียงอย่างเดียว โดยมีการรวมเข้าด้วยกันเพื่อดำเนินธุรกิจ เช่น วิสาหกิจของรัฐรวมกับวิสาหกิจของรัฐ ทั้งภายในและต่างประเทศ วิสาหกิจของรัฐรวมกับวิสาหกิจเอกชน หรือวิสาหกิจเอกชนรวมกับวิสาหกิจเอกชน โดยแต่ละวิสาหกิจถือหุ้นได้ไม่เกิน 50 ส่วน 100 ของหุ้นทั้งหมด

4. วิสาหกิจรวมหมู่

ธุรกิจประเภทหนึ่งที่ได้มีการร่วมทุนกันตั้งแต่สองครอบครัวขึ้นไป จัดตั้งขึ้น เพื่อดำเนินธุรกิจและหาผลกำไร โดยมีการดำเนินการอยู่ในรูปแบบของสหกรณ์ร่วมธุรกิจ

จะเห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มิได้ให้บุคคลธรรมดาทั่วไปนั้นเข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้อย่างไรในพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2843 ของประเทศไทย กล่าวคือพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับลูกหนี้ไว้ดังนี้

“ลูกหนี้” ที่อาจถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้บัญญัติถึงประเภทของลูกหนี้ไว้ในมาตรา 9(2) มีอยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ

1. ลูกหนี้ซึ่งเป็นคนธรรมดา

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้บัญญัติถึงหลักเกณฑ์ของลูกหนี้ซึ่งเป็นคนธรรมดาไว้ในมาตรา 9(2) โดยได้บัญญัติว่า “ลูกหนี้ซึ่งเป็นคนธรรมดาเป็นหนี้เจ้าหนี้ ผู้เป็นใจทักคนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท...” ดังนี้ ย่อมทำให้เจ้าหนี้คนเดียวหรือหลายคน

สามารถฟ้องลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาให้ล้มละลายได้ตามบทบัญญัติดังกล่าว โดยที่ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา¹⁷ ได้แก่ ข้าราชการ ลูกจ้าง และประชาชน โดยทั่วไป เป็นต้น

2. ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคล

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้บัญญัติถึงหลักเกณฑ์ของลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลไว้ในมาตรา 9(2) เช่นกัน โดยได้บัญญัติว่า “... ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเป็นหนี้เจ้าหนี้ซึ่งเป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท” โดยที่ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลนี้¹⁸ ได้แก่ ห้างหุ้นส่วนที่ได้จดทะเบียนแล้ว บริษัทจำกัด และบริษัทมหาชนจำกัด เป็นต้น ซึ่งเป็นหนี้เจ้าหนี้คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท เจ้าหนี้คนเดียวหรือหลายคนนั้นย่อมสามารถฟ้องให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลดังกล่าวล้มละลายได้

ในส่วนจำนวนหนี้ที่อาจถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายนั้น พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้บัญญัติจำนวนหนี้ของลูกหนี้ที่อาจถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายไว้ในมาตรา 7 ถึงมาตรา 9 ดังนี้

มาตรา 7 ได้บัญญัติว่า “ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้มพันตัวอาจถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายได้ ถ้าลูกหนี้¹⁹นั้นไม่มีภูมิลำเนาในราชอาณาจักร หรือประกอบธุรกิจ²⁰ในราชอาณาจักร ไม่ว่าด้วยตนเองหรือโดยตัวแทนในขณะที่มีการขอให้ลูกหนี้ล้มละลาย หรือภายในกำหนดเวลาหนึ่งปีก่อนนั้น” ซึ่งสามารถแยกพิจารณาได้ 3 ประการ¹⁷ คือ

1. ลูกหนี้มีหนี้สินล้มพันตัว หมายถึงว่า ลูกหนี้มีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สินหรือว่ามีทรัพย์สินไม่พอชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้²¹นั่นเอง และเนื่องจากคำว่า

¹⁷ เอื้อน ชุนแก้ว, *คู่มือการศึกษากฎหมายล้มละลาย*, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2553), 3.

หนี้สินล้นพ้นตัวเป็นคำกว้างและมีความยุ่งยากในการนำสืบ กฎหมายจึงบัญญัติบทสันนิษฐานถึงการกระทำที่ให้นับหนี้สินล้นพ้นตัวไว้ในมาตรา 8

2. ลูกหนี้มีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร เป็นหลักใหญ่ในการจะฟ้องบุคคลหนึ่งบุคคลใดในเรื่องหนี้ เพราะเหตุว่าหลักในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งนั้น ลูกหนี้ที่จะถูกฟ้องต้องมีภูมิลำเนาอยู่ในราชอาณาจักร เพราะเหตุว่าอำนาจศาลนั้นมีเขตอำนาจอยู่ภายในราชอาณาจักรเท่านั้น ศาลไม่มีอำนาจไปบังคับบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งอยู่นอกราชอาณาจักรได้ เพราะฉะนั้นลูกหนี้ที่จะถูกฟ้องให้ล้มละลายได้หลักใหญ่จึงอยู่ที่ว่าลูกหนี้จะต้องมีภูมิลำเนาในราชอาณาจักร

3. ลูกหนี้ประกอบธุรกิจในประเทศไทย ข้อนี้ยกเว้นเฉพาะลูกหนี้ที่ประกอบธุรกิจเท่านั้นว่าถ้าหากประกอบธุรกิจในราชอาณาจักรไม่ว่าด้วยตนเองหรือตัวแทนในขณะที่มีการฟ้องให้ลูกหนี้ล้มละลาย หรือภายในกำหนดเวลาหนึ่งปีก่อนฟ้อง แม้ลูกหนี้ที่ประกอบธุรกิจนี้จะไม่มียุติลาเนาอยู่ในราชอาณาจักรก็อาจถูกฟ้องให้ล้มละลายในศาลไทยได้

อย่างไรก็ตามการที่เจ้าหนี้จะพิจารณาว่าลูกหนี้ของตนตกเป็นผู้มีหนี้สินล้นพ้นตัวเพื่อที่จะสามารถฟ้องร้องตามกฎหมายล้มละลายนั้นไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายแต่อย่างใด เพราะยากที่จะการล่วงรู้ถึงสถานะที่แท้จริงของลูกหนี้ได้ เป็นต้นว่าลูกหนี้มีเจ้าหนี้ที่อยู่กระจาย มีทรัพย์สินเป็นจำนวนเท่าใดแน่ แต่การที่ลูกหนี้มีพฤติกรรมบางอย่างเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของตนก็ดี หรือพฤติการณ์ไปในลักษณะที่จะไม่รับผิดชอบในหนี้ต่อเจ้าหนี้ก็ดี อาจพิจารณาได้ว่าลูกหนี้กำลังมีปัญหาในการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ เพราะมีทรัพย์สินไม่เพียงพอก็เป็นได้¹⁸ มีพฤติการณ์ของลูกหนี้อยู่ 9 ประการที่กฎหมาย

¹⁸ สุธีร์ ศุภนิติย์, *หลักกฎหมายล้มละลาย และการฟื้นฟูกิจการ*, พิมพ์ครั้งที่ 8,

ให้สันนิษฐานว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวได้ ดังที่ได้บัญญัติในมาตรา 8 ว่า “ถ้ามีเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้เกิดขึ้นให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว

(1) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สินหรือสิทธิจัดการทรัพย์สินของตนเองให้แก่บุคคลอื่นเพื่อประโยชน์แห่งเจ้าหนี้ทั้งหลายของตน ไม่ว่าจะได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(2) ถ้าลูกหนี้โอนหรือส่งมอบทรัพย์สินของตนเองไปโดยการแสดงเจตนาหลง หรือโดยการฉ้อฉล ไม่ว่าจะได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(3) ถ้าลูกหนี้โอนทรัพย์สินของตนเองหรือก่อให้เกิดทรัพย์สินหรืออย่างหนึ่งอย่างใดขึ้นเหนือทรัพย์สินนั้น ซึ่งถ้าลูกหนี้ล้มละลายแล้วจะต้องถือว่าเป็นการให้เปรียบ ไม่ว่าจะได้กระทำการนั้นในหรือนอกราชอาณาจักร

(4) ถ้าลูกหนี้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดดังต่อไปนี้ เพื่อประวิงการชำระหนี้หรือมิให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้

ก. ออกไปเสียจนอกราชอาณาจักร หรือได้ออกไปก่อนแล้วและคงอยู่นอกราชอาณาจักร

ข. ไปเสียจากเคหสถานที่เคยอยู่ หรือซ่อนตัวอยู่ในเคหสถานหรือหลบไป หรือวิธีอื่น หรือปิดสถานที่ประกอบธุรกิจ

ค. ยักย้ายทรัพย์สินไปให้พ้นอำนาจศาล

ง. ยอมตนให้ต้องคำพิพากษาซึ่งบังคับให้ชำระเงินซึ่งตนไม่ควรต้องชำระ

(5) ถ้าลูกหนี้ถูกยึดทรัพย์ตามหมายบังคับคดี หรือไม่มีทรัพย์สินอย่างหนึ่งอย่างใดที่จะพึงยึดมาชำระหนี้ได้

(6) ถ้าลูกหนี้แถลงต่อศาลในคดีใดๆ ว่าไม่สามารถชำระหนี้ได้

(7) ถ้าลูกหนี้แจ้งให้เจ้าหนี้คนหนึ่งคนใดของตนทราบว่าจะไม่สามารถชำระหนี้ได้

(8) ถ้าลูกหนี้เสนอคำขอประนอมหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ ตั้งแต่สองคนขึ้นไป

(9) ถ้าลูกหนี้ได้รับหนังสือทวงถามจากเจ้าหนี้ให้ชำระหนี้แล้วไม่น้อยกว่าสองครั้งซึ่งมีระยะเวลาห่างกันไม่น้อยกว่าสามสิบวันและลูกหนี้ไม่ชำระหนี้”

นอกเหนือจากคำว่า “หนี้สินล้นพ้นตัว” ตามมาตรา 7 และ “บทสันนิษฐานว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว” ตามมาตรา 8 แล้ว ยังมีจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้จะเป็นโจทก์ฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายได้อีกตามมาตรา 9 กล่าวคือ

1. ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา เป็นหนี้เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท
2. ลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคล เป็นหนี้เจ้าหนี้คนเดียวหรือหลายคนเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าสองล้านบาท

หมายความว่า กฎหมายล้มละลายเปิดโอกาสให้เจ้าหนี้หลายคนที่มีหนี้เหนือลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาคนละไม่ถึงหนึ่งล้านบาท และลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลคนละไม่ถึงสองล้านบาท แต่เมื่อรวมจำนวนหนี้กันแล้วเป็นเงินไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาทสำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา และเป็นเงินไม่น้อยกว่าสองล้านบาทสำหรับลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคล สามารถเข้าชื่อร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าลักษณะหนี้ของเจ้าหนี้แต่ละคนจะเหมือนกันหรือต่างกัน เช่น เจ้าหนี้คนหนึ่งเป็นเจ้าหนี้เงินกู้ เจ้าหนี้อีกคนหนึ่งเป็นเจ้าหนี้ซื้อขาย เมื่อรวมจำนวนหนี้ของเจ้าหนี้ทั้งสองแล้วเป็นจำนวนไม่น้อยกว่าหนึ่งล้านบาท ก็สามารถร่วมกันเป็นโจทก์ฟ้องคดีล้มละลายได้¹⁹

3. หนี้้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน ไม่ว่าหนี้้นั้นจะถึงกำหนดชำระโดยพลันหรือในอนาคตก็ตาม

ในคดีแพ่งสามัญนั้น หนี้ที่เจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้เป็นคดีได้ จะต้องถึงกำหนดชำระ หากหนี้ยังไม่ถึงกำหนดชำระ เจ้าหนี้ก็ยังไม่สามารถบังคับให้ลูกหนี้

¹⁹ วิชิต มหาคุณ, คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย และการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ พ.ศ.

ชำระ แต่สำหรับคดีล้มละลายนั้นหนี้ไม่ต้องถึงกำหนดชำระเจ้าหนี้ก็ฟ้องล้มละลายได้ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าหนี้นั้นต้องกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน เหตุที่กฎหมายล้มละลายบัญญัติไว้เป็นพิเศษต่างจากคดีแพ่งสามัญก็เพราะกฎหมายถือว่าลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวแล้ว ไม่ควรให้เจ้าหนี้ออกรอฟ้องเมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ ซึ่งกว่าจะถึงเวลานั้นเจ้าหนี้อาจได้รับความเสียหายก็เป็นได้ นอกจากนี้การฟ้องคดีล้มละลายยังเป็นการฟ้องเพื่อให้มีการจัดการทรัพย์สินของลูกหนี้ หาใช้ฟ้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้โดยตรงไม่ ดังนั้น กำหนดเวลาชำระหนี้จึงมิใช่สาระสำคัญของการฟ้องคดีล้มละลายแต่ประการใด

คำว่า “หนี้นั้นอาจกำหนดจำนวนได้โดยแน่นอน” หมายความว่า เป็นหนี้ที่แน่นอนชัดเจน หรืออาจจะคำนวณได้แน่นอน ทั้งนี้โดยดูตามสภาพแห่งหนี้ หรือคำนวณได้จากตัวทรัพย์สิน โดยศาลไม่จำเป็นต้องมีคำพิพากษากำหนดจำนวนให้แน่นอนก่อน (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 471/2548) เช่น หนี้กู้ยืม หนี้ค่าดอกเบี้ยที่ติดค้าง หนี้ค่าซื้อของเชื่อ หนี้ค่าเช่า เป็นต้น และกรณีที่มีทั้งหนี้ที่กำหนดจำนวนได้แน่นอนและไม่แน่นอน จะเข้าหลักเกณฑ์ที่ฟ้องได้เมื่อหนี้ที่กำหนดจำนวนได้แน่นอนมีจำนวนหนี้ไม่น้อยกว่าขั้นต่ำที่กฎหมายกำหนด (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 752/2542)²⁰

จะเห็นได้ว่ากฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 บังคับใช้เฉพาะวิสาหกิจที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้วเป็นสำคัญจึงจะสามารถเข้าสู่กระบวนการล้มละลายตามกฎหมายดังกล่าวได้ ส่วนพ่อค้าอื่นๆ ที่มีได้มีการขึ้นทะเบียนวิสาหกิจไว้จะไม่เข้าสู่กระบวนการล้มละลาย รวมตลอดถึงข้าราชการและประชาชนทั่วไปด้วย ในขณะเดียวกันกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ได้บัญญัติให้ลูกหนี้สามารถยื่นขอให้ศาลพิจารณาคัดสินให้ตนเองล้มละลายได้ หากเห็นว่าวิสาหกิจนั้นมีหนี้สินจนเกินความสามารถที่จะชำระหนี้ได้ ตามมาตรา 4 และมาตรา 5

²⁰ วิชามหาคุณ, คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย และการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ พ.ศ.

ซึ่งในเรื่องนี้พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทยมิได้บัญญัติเปิดช่องให้ลูกหนี้ทำได้ นับว่าเป็นความแตกต่างกันของกฎหมายและสภาพเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละประเทศ อย่างไรก็ตามแม้กฎหมายจะได้อำนาจให้ลูกหนี้สามารถร้องขอให้ตนล้มละลายได้ แต่ก็มิได้มีการกำหนดจำนวนหนี้ไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใด ทำให้การร้องขอของลูกหนี้ที่นั้นไม่ค่อยได้รับการปฏิบัติจากเจ้าหนี้และจากศาลมากนัก เนื่องจากศาลต้องพิจารณาเพื่อให้ได้ความจริงเกี่ยวกับลูกหนี้เสียก่อน จึงจะพิพากษาให้ตามคำขอของลูกหนี้ได้ กล่าวคือ กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มาตรา 4 และมาตรา 5 เปิดช่องให้วิสาหกิจลูกหนี้สามารถยื่นขอต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาพิพากษาคัดสินให้ตนเองล้มละลายได้ ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่าวิสาหกิจลูกหนี้ต้องพบความยุ่งยาก ซึ่งคาดว่าจะไม่สามารถชำระหนี้สินตามกฎหมายได้ ก็สามารถร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลได้พิจารณาพิพากษาให้ตนเองล้มละลาย แต่เนื่องจากกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มิได้มีการบัญญัติขยายความของคำว่า “ความยุ่งยาก” เอาไว้ จึงทำให้เกิดเป็นปัญหาในการพิจารณาถึงความหมายของคำดังกล่าว ประกอบกับทั้งมาตรา 4 และมาตรา 5 ก็ยังมีความไม่ชัดเจนอีกด้วย โดยที่มาตรา 4 บัญญัติว่า “เมื่อวิสาหกิจใดวิสาหกิจหนึ่งหากอยู่ในสภาวะล้มละลาย...วิสาหกิจเองก็มีสิทธิร้องขอต่อศาลให้พิจารณาคัดสินให้ล้มละลายได้” ความในบทบัญญัติดังกล่าวมีลักษณะขัดกันในตัว กล่าวคือ เมื่อวิสาหกิจอยู่ในสภาวะล้มละลายแล้ว จะมาร้องขอต่อศาลเพื่อให้พิจารณาให้ตนเองล้มละลายอีกทำไม ทั้งมาตรา 4 ดังกล่าวก็ได้อยู่ในหมวด 1 บทบัญญัติทั่วไป ที่ยังไม่ได้มีการพิจารณาในรายละเอียดของคำร้องขอแต่อย่างใด แต่ถ้อยคำในบทบัญญัติกลับใช้คำว่า “...หากอยู่ในสภาวะล้มละลาย...” ในขณะที่มาตรา 5 วรรคท้าย กลับใช้ถ้อยคำว่า “...วิสาหกิจเห็นว่าตนเองพบความยุ่งยาก...” จึงทำให้มาตรา 4 และมาตรา 5 มีลักษณะที่ไม่ชัดเจน และสอดคล้องกันในการให้อำนาจวิสาหกิจพิจารณาร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลพิจารณาคัดสินให้ตนเองล้มละลาย

อนึ่ง ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ใช้สิทธิฟ้องลูกหนี้ไปในทางที่มีขอบ กล่าวคือ ตั้งใจ หรือมีเจตนาฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้ลูกหนี้เสียชื่อเสียง หรือฟ้องร้องต่อศาลทั้งที่คดีไม่มีมูลความจริง กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 มาตรา 9 ได้เปิดช่องให้ลูกหนี้สามารถฟ้องร้องเจ้าหน้าที่ดังกล่าวกลับได้ ซึ่งนับว่าเป็นการดีที่ทำให้ลูกหนี้ได้ใช้สิทธิในการป้องกันตนเองจากเจ้าหน้าที่ที่มีเจตนาถ่วงแกล้ง ในประเด็นนี้ พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 มิได้มีการบัญญัติไว้ จึงนับเป็นข้อดีที่แตกต่างที่ดีของกฎหมายของ สปป.ลาว แต่มาตรา 9 ดังกล่าวก็มิได้มีการบัญญัติแนวทางและมาตรการลงโทษในกรณีที่ลูกหนี้ร้องขอให้ตนเองล้มละลายโดยทุจริต กล่าวคือ ในกรณีที่ลูกหนี้มาร้องขอต่อศาลให้ตนเองล้มละลายโดยมีเจตนาเพื่อให้ตนหลุดพ้นจากหนี้สินทั้งปวงหลังจากที่พ้นจากการล้มละลายแล้ว เช่นนี้ย่อมทำให้เจ้าหน้าที่ทั้งหลายได้รับความเสียหาย ฉะนั้นจึงเห็นสมควรให้มีการแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 โดยให้มีการกำหนดมาตรการลงโทษทางอาญากรณีที่ลูกหนี้ร้องขอให้ตนเองล้มละลายโดยทุจริตไว้ด้วย เพื่อเป็นการปกป้องเจ้าหน้าที่มิให้ต้องได้รับความเสียหายจากการที่ลูกหนี้ใช้สิทธิร้องขอให้ตนล้มละลายโดยมิชอบ

ดังนั้นผู้เขียนเห็นสมควรให้มีการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ให้บังคับใช้นอกเหนือจากวิสาหกิจที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ยังให้พ่อค้าหรือธุรกิจที่มีลักษณะค้าขายโดยหวังผลกำไร แม้ถึงว่าจะมิได้มีการขึ้นทะเบียนก็ตาม เช่น ธุรกิจที่มีลักษณะของการซื้อมาเก็งกำไรเพื่อขายต่อไป และร้านขายของชำโดยทั่วไป แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงข้าราชการและบุคคลทั่วไป เป็นต้น ให้บุคคลเหล่านี้ได้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้ด้วย เพื่อที่จะทำให้เจ้าหน้าที่ของบุคคลดังกล่าวได้รับการชำระหนี้และลูกหนี้ก็สามารถหลุดพ้นจากหนี้ทั้งหลายได้อย่างรวดเร็ว อันจะทำให้ลูกหนี้สามารถกลับมาตั้งตัวได้อีกครั้งหนึ่ง และเห็นสมควรให้มีการบัญญัติรายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนหนี้ที่จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย ส่วน

สปป.ลาว จะบัญญัติจำนวนหนี้ไว้มากน้อยเท่าใดนั้น ให้คำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นสำคัญ เพื่อให้การฟ้องคดีล้มละลายเป็นไปโดยสะดวก และรวดเร็วต่อการพิจารณา อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ของลูกหนี้ เจ้าหนี้ และประเทศชาติต่อไป

5. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ในปี ค.ศ. 1994 สปป.ลาว ได้มีการประกาศบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 เพื่อแก้ไขสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศหลังจากที่ได้ประกาศเอกราชในปี ค.ศ. 1975 และนับตั้งแต่ได้มีการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าว ก็สามารถแก้ไขปัญหาสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศได้ในระดับหนึ่ง แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสระบบทุนนิยมโลก ทำให้กฎหมายดังกล่าวใช้บังคับได้ไม่เป็นผลดีดังแต่ก่อน อันเนื่องมาจากการมีบทบัญญัติที่ไม่ครบถ้วนและชัดเจนพอที่จะให้ปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดีและเป็นผลดีต่อลูกหนี้และเจ้าหนี้ เช่น มิได้มีการกำหนดจำนวนหนี้ที่จะฟ้องร้องให้ล้มละลายไว้อย่างแน่นอน ไม่มีการกำหนดค่าธรรมเนียมในการฟ้องร้องคดีล้มละลายและการขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลายไว้เป็นการเฉพาะ ตลอดจนทั้งมิได้มีการกำหนดระยะเวลาหรืออายุความในการให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากล้มละลาย รวมทั้งหลักเกณฑ์ในการปลดจากล้มละลายก็บัญญัติไว้ไม่ชัดเจนนัก เป็นต้น ทำให้การบังคับใช้กฎหมายไม่อาจอำนวยความสะดวกธรรมชาติเท่าที่ควร ในขณะที่พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทยที่ได้ที่ได้มีการบังคับใช้มาอย่างยาวนาน และได้มีการปรับปรุงแก้ไขหลายต่อหลายครั้ง จนทำให้กฎหมายมีความชัดเจนและสมบูรณ์เป็นอย่างมาก โดยที่พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ได้มีการกำหนดหลักเกณฑ์และรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนิน

กระบวนการในคดีล้มละลายไว้อย่างครบถ้วนและชัดเจน ทำให้การบังคับใช้กฎหมายล้มละลายในประเทศไทยมีประสิทธิภาพ และเกิดความเป็นธรรมแก่ลูกหนี้ และเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้เป็นอันมาก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายล้มละลาย เพื่อนำรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินกระบวนการล้มละลายของประเทศไทยไปเป็นแบบอย่างในการแก้ไข ปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ของ สปป.ลาว ต่อไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสามารถเสนอแนะแนวทางแก้ไขได้ ดังนี้

5.2.1 สมควรให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 โดยให้มีการบัญญัติหลักเกณฑ์ในการฟ้องคดีล้มละลายสำหรับเจ้าหนี้ธรรมดาไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดจำนวนหนี้ที่เจ้าหนี้จะอาศัยเป็นมูลเหตุในการฟ้องคดีไว้อย่างแน่นอน และให้มีการบัญญัติเงื่อนไขในการฟ้องคดีล้มละลายของเจ้าหนี้มีหลักประกันไว้ให้ชัดเจน โดยต้องบัญญัติให้เจ้าหนี้ผู้มีส่วนหลักประกันนั้นต้องไม่เป็นผู้ที่มิได้ถูกต้องห้ามมิให้บังคับชำระหนี้เกินกว่าหลักประกันของลูกหนี้ และเมื่อเจ้าหนี้มีหลักประกันจะฟ้องลูกหนี้เป็นคดีล้มละลาย เจ้าหนี้มีหลักประกันนั้นต้องสละหลักประกันที่ตนมีเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายด้วย เพื่อให้เจ้าหนี้ทั้งหลายได้มีส่วนในการได้รับชำระหนี้จากหลักประกันที่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ฟ้องได้สละแล้วนั้น ดังเช่นมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 ของประเทศไทย อันจะส่งผลดีต่อเจ้าหนี้ทั้งหลายของลูกหนี้ในการที่จะได้รับชำระหนี้อย่างเป็นธรรมและเท่าเทียมกัน และสามารถสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้และลูกหนี้ใน สปป.ลาว ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

5.2.2 เห็นสมควรให้มีการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ. 1994 ให้บังคับใช้ นอกเหนือจากวิสาหกิจที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ยังให้พ่อค้าหรือธุรกิจที่มีลักษณะค้าขายโดยหวังผลกำไร แม้ถึงว่าจะมิได้มีการขึ้นทะเบียนก็ตาม เช่น ธุรกิจที่มีลักษณะของการซื้อมาแก๊งกำไรเพื่อขาย

ต่อไป และร้านขายของชำโดยทั่วไป แต่ทั้งนี้ไม่รวมถึงข้าราชการและบุคคลทั่วไป เป็นต้น ให้บุคคลเหล่านี้ได้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้ด้วย เพื่อที่จะทำให้เจ้าหนี้ของบุคคลดังกล่าวได้รับการชำระหนี้และลูกหนี้ก็สามารถหลุดพ้นจากหนี้ทั้งหลายได้อย่างรวดเร็ว อันจะทำให้ลูกหนี้สามารถกลับมาตั้งตัวได้อีกครั้งหนึ่ง และเห็นสมควรให้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับจำนวนหนี้ที่จะฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายไว้อย่างชัดเจน ดังเช่นพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2843 ของประเทศไทย ส่วน สปป.ลาว จะบัญญัติจำนวนหนี้ไว้มากน้อยเท่าใดนั้น ให้คำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นสำคัญ เพื่อให้การฟ้องคดีล้มละลายเป็นไปโดยสะดวก และรวดเร็วต่อการพิจารณา อันจะนำมาซึ่งประโยชน์ของลูกหนี้ เจ้าหนี้ และประเทศชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ขจร หะวานนท์. (2543) *กฎหมายล้มละลาย Bankruptcy Law* (พิมพ์ครั้งที่ 4),
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ชลอ ว่องวัฒนากิจกุล. (ม.ป.ป.) *คำอธิบายเรียงมาตรา กฎหมายล้มละลาย Bankruptcy Law*, เชียงราย: ม.ป.พ.
- วิชา มหาคุณ. (2553) *คำอธิบายกฎหมายล้มละลาย การฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ พ.ศ. 2551* (พิมพ์ครั้งที่ 13), กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- วิไล สีหาปัญญา. (2007) *ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการค้าประกันการปฏิบัติสัญญา*, นครหลวงเวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุธีร์ ศุภนิตย์. (2552) *หลักกฎหมายล้มละลาย และการฟื้นฟูกิจการ* (พิมพ์ครั้งที่ 8),
กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- เชือน ขุนแก้ว. (2553) *คู่มือการศึกษากฎหมายล้มละลาย* (พิมพ์ครั้งที่ 8), กรุงเทพฯ:
สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

สภาแห่งชาติ. (1994, 14 ตุลาคม) กฎหมายว่าด้วยการล้มละลายของวิสาหกิจ ค.ศ.
1994, เลขที่ 010/สภช.

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483. (2483, 30 ธันวาคม) ราชกิจจานุ
เบกษา, เล่ม 57, หน้า 958-1045.